

HALK SAĞLIĞI ARAŞTIRMA VE UYGULAMALARI DERGİSİ

www.hasaud.com

SAHADAN NOTLAR

Sahada Çalışan Halk Sağlığı Profesyonellerinin Fark Edilme(me) Durumları (Un)Recognition Situation of Public Health Professionals Working in the Field

A.Önder Porsuk¹¹Doç. Dr., Lüleburgaz İlçe Sağlık Müdürlüğü, Kırklareli, Türkiye, ORCID: 0000-0002-0971-5227

ÖZET

Sahada çalışan ve Halk Sağlığı Bilim Alanında lisansüstü düzeyde eğitim almış meslek profesyonellerinin bazıları çalışma şartlarından memnun olduklarını beyan etmektedirler. Buna karşın, bazıları da özellikle aldıkları eğitimi çalışma hayatlarına yansıtamamaktan kaynaklanan memnuniyetsizlik halindedirler. Hatta bazıları mesleki profesyonelliklerinin “yok sayılarak” herhangi bir sağlık çalışanı olarak görüldüklerinden yakınmaktadır. Sağlık sistemimizin yapılanması da bu insanları yok saymaya müsaittir. Burada bir kötü niyet olmasa dahi, çoğu sağlık kurumu yöneticisi kendi kurumunda çalışan Halk Sağlığı Uzmanları dışındaki halk sağlığı profesyonellerinin farkında bile olmayabilir. Kişisel değerlendirmemize göre bu durumun en önemli sebebi, Halk Sağlığı Profesyonellerinin eğitimlerinin, bilgi ve becerilerinin sağlık camiasında yeterince bilinmemesidir. Bu yazının amacı sahada çalışan Halk Sağlığı Profesyonellerinin farkında olunmaktan kaynaklanan durumlarını ve sorunlarını tartışmaktır.

Anahtar Kelimeler

Halk sağlığı profesyoneli, Halk sağlığı uzmanlık eğitimi, fark edilme

ABSTRACT

Some of the professionals working in the field who have received postgraduate education in the field of Public Health Science state that they are satisfied with their working conditions. On the other hand, some of them are dissatisfied, especially due to being unable to reflect their education to their work life. Some even complain that their occupational professionalism is neglected and they are seen as any other health professional. The structure of our health system is also prone to ignoring these people. Even without malicious intent here, most health care administrators may not even be aware of the Public Health professionals working in their organization, other than Public Health specialists. According to our personal evaluation, the key reason for this situation is that the education, knowledge and skills of Public Health Professionals are not sufficiently known in the health community. The aim of this article is to discuss the situation and problems of Public Health Professionals working in the field, arising from lack of awareness.

Keywords

Public health Professional, Public health education, awareness

Sorumlu Yazar: Önder Porsuk , Lüleburgaz İlçe Sağlık Müdürlüğü, Kırklareli, Türkiye**E-posta:** onderporsuk@gmail.com

Ülkemizde Halk Sağlığı alanında eğitim almış ve/veya hizmet veren kişileri tanımlamak için kullanılan terimlerden biri “Halk Sağlığı”dır. Dilimizde bir yapım eki olarak kullanılan –cı, meslek isimlerine eklenerek o meslekleri yapan kişileri tanımlayan yeni bir kelime oluşturmak için kullanılmaktadır. Bu ekin, akademik bir alanda çalışanları tanımlayan kelimeler oluşturmaya matematikçi, fizikçi gibi örneklerde de görüldüğü gibi sıklıkla rastlanmaktadır. Ancak bu ekin çorbacı, kaportacı gibi örneklerde olduğu gibi belli bir materyali üreten, tamir eden, satan zanaatkarlar için de yine sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Hatta bazen de cepçi, tırnakçı gibi örneklerde kullanıldığı üzere hakaret sözcüğü veya bir kişiyi olumsuz yansıtan bir terim üretmek amacıyla da kullanılabilir. Bu nedenle bu yazıda “Halk Sağlığı” teriminin kullanılmaması, yazının öznesi olan kişilerin “Halk Sağlığı Profesyoneli”

olarak anılması tercih edilmiştir. Bu yazının amacı halen sahada çalışmakta olan Halk Sağlığı Profesyonellerinin durumunu, yaşanan sorunları bir kez daha dikkatlere sunmak ve çözüm önerilerinde bulunmaktır.

Alanda “Halk Sağlığı Profesyoneli” kavramı da yaygın olarak kullanılmakla birlikte, bu kavramın kimleri kapsadığını açıklayan, üzerinde tam bir fikir birliğine varılmış bir tanım bulunmamaktadır. Kimlerin Halk Sağlığı Profesyoneli olarak nitelendirileceği sorusu dünyada da tartışma konusudur. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri’nde uzun tartışmalar sonrasında “Halk sağlığı profesyoneli, halk sağlığı veya ilgili bir disiplin alanında eğitim almış ve toplum odaklı sağlık hizmetlerini iyileştirmek için çalışan kişidir.” şeklinde bir tanım ortaya çıkmıştır. Ama bu tanımda eğitimin süresi ve niteliğinden bahsedilmediğinden, hemen devamındaki cümlede “Bu tanımın kapsadığı Halk Sağlığı Profesyonellerinin neredeyse tamamı en

Geliş tarihi:12.02.2025; Kabul tarihi: 15.04.2025

© Halk Sağlığı Araştırma ve Uygulamaları Dergisi, HASUDER tarafından yayınlanmaktadır. Telif Hakları HASUDER’e aittir.

azından lisans derecesine sahip olacaktır.” denilmektedir (1). Aksi takdirde Halk Sağlığı ile ilgili bir haftalık bir kursa tabi tutulmuş kişiye de “Halk Sağlığı Profesyoneli” dememiz gerekebilir.

Ülkemizde hâlihazırda sağlık alanında lisans düzeyinde eğitim programlarının büyük bir kısmının müfredatlarında Halk Sağlığı alanında dersler olmakla birlikte, akademik anlamda Halk Sağlığı eğitimi yalnızca lisansüstü düzeyde verilmektedir. Bu eğitimler Halk Sağlığı Yüksek Lisansı, Halk Sağlığı Doktorası ve Halk Sağlığı Uzmanlığı şeklinde adlandırılmaktadır. Mevcut mevzuatımıza göre, Halk Sağlığı Yüksek Lisansı eğitimi alabilmek için, yabancı dil sınavından zorunlu minimum puanı aldıktan sonra, Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavı (ALES) ve ilgili bilim dalının yapacağı giriş sınavlarından alınan puanların hem üniversitelerin ek koşul olarak belirleyebileceği minimum puandan, hem de diğer adaylardan yüksek olması gerekmektedir. Halk Sağlığı Doktora eğitimi alabilmek için de yüksek lisans eğitimine göre daha yüksek minimum puanlar gerekse de, sonuçta benzer şekilde hem öngörülen minimum puanlardan, hem de diğer başvurulardan daha yüksek puanlar almak gerekmektedir. Halk Sağlığı Uzmanlık eğitimi alabilmek içinse, yine yabancı dil sınavından zorunlu minimum puanı aldıktan sonra, Tıpta Uzmanlık Sınavında öngörülen minimum puandan ve diğer başvurulardan daha yüksek puanlar almak zorunludur. Her üç eğitimde de mevzuatta öngörülen sürelerde eğitimi tamamlayarak, tezini hazırlamak ve yapılacak değerlendirmede başarılı olmak gerekmektedir. Ülkemizde genellikle “Halk Sağlığı Profesyoneli” denildiğinde bu üç grupta eğitim almış kişiler anlaşılmaktadır. Tabii bu noktada da, dünyada benzerleri bulunan ve ülkemizde T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen Türkiye Saha Epidemiyolojisi Eğitim Programı gibi uluslararası düzeyde kabul görecektir şekilde sertifikalandırılmış eğitimlere katılmış kişiler kapsam dışında kalmaktadır. Hatta bütün çalışma hayatı boyunca ulusal ya da uluslararası kuruluşlarda halk sağlığına yönelik çalışmalarda görev yapmış çok değerli sağlık profesyonellerinin de tanım dışında kalması kaçınılmazdır. Bu grup, bir öneri olarak “halk sağlığı alanında çalışan diğer sağlık profesyonelleri” olarak da anılabilir. Halk sağlığına emek vermiş ve vermekte olan tüm sağlık çalışanlarının değerlerinin farkında olunmakla birlikte, bu yazıda yalnızca lisansüstü düzeyde Halk Sağlığı eğitimi almış kişiler “Halk Sağlığı Profesyoneli” olarak adlandırılmışlardır.

Halk Sağlığı Profesyonellerinin sahada yaşadığı belki de en önemli sorun “fark edilebilirlik” ya da “bilinirlik” sorunudur. Yüksek lisans mezunları genellikle bilim uzmanı, MSc (Master of Science) mezunu ya da “yüksek” gibi unvanlarla anılmaktadırlar. Halk Sağlığı yüksek lisansı mezunu sağlık lisansiyerleri Yüksek Ebe, Yüksek Hemşire, Yüksek Sağlık Memuru gibi unvanlar kullansalar da, Halk Sağlığı alanında yüksek lisans mezunu tıp doktorlarının “yüksek hekim” veya “yüksek doktor” gibi unvanlar kullanması alışıldık bir durum değildir. Tıpta Uzmanlık Tüzüğü’nün 4. maddesinde bulunan “Bu Tüzük hükümlerine göre uzmanlık belgesi almayanlar, hiçbir yerde ve şekilde uzmanlık unvan ve yetkisini kullanamazlar ve uzmanlıkla ilgili tıbbi

faaliyette bulunamazlar.” denildiğinden “bilim uzmanı” unvanı da hukuki sorunlar oluşturmaya yatkın görülmektedir (2). Örneğin 08.03.2010 tarihli Hemşirelik Yönetmeliğinde bulunan “yurtiçinde hemşirelik anabilim dallarında ve bunların altında açılan lisansüstü eğitim programlarından mezun olan ve diplomaları Bakanlıkça tescil edilen hemşireler ile yurtdışında bu programlardan mezun olup, diplomalarının denklikleri onaylanan ve diplomaları Bakanlıkça tescil edilen hemşireler alanlarında uzman hemşire olarak çalışırlar.” hükmüne istinaden Halk Sağlığı Hemşireliği alanında yüksek lisans yapmış hemşireler “uzman” ibaresini kullanabilmektedirler (3). Buna mukabil tıp fakültesi anabilim dallarında yüksek lisans yapmış, hatta daha üst bir eğitim olan doktora eğitimi almış tıp doktorları “uzman” ibaresini kullanamamaktadırlar. Bu alandaki bir diğer ilginç durum da yüksek lisansını Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalında yapan hemşireler “uzman” ibaresini kullanabilirken, yüksek lisansını Halk Sağlığı Anabilim Dalında yapan hemşirelerin, “hemşirelik anabilim dallarında ve bunların altında açılan lisansüstü eğitim programlarından mezun” olmadıkları için “uzman” ibaresini kullanamamalarıdır. Bu örnekler sağlık alanındaki pek çok branş için de geçerlidir. İsimden sonra “MSc” ibaresinin kullanılmasının da anlaşılabilirliği sınırlı düzeydedir. Halk Sağlığı doktorası eğitimi almış Tıp doktorları için unvan kullanımı bakımından bir sorun daha bulunmaktadır. Her bilim dalından doktora mezunları pratikte yaygın olarak “Dr.” unvanını kullanmaktadırlar. Oysa ülkemizde tıp fakültesi mezunları için genellikle “Dr.” unvanı kullanıldığından, doktora eğitimi almış bir tabip için en mantıklı seçenek isminden sonra “Ph.D.” (Philosophiae Doctor) ekini kullanmak gibi gözükmemektedir. Ama bu ibarenin anlaşılabilirliği da meslek profesyonelleri dışında sınırlıdır. Göreceli olarak bu alandaki en şanslı grubun Halk Sağlığı Uzmanları olduğu söylenebilir. Çünkü bu grup isminin önünde “Uzm. Dr.” ibaresini kullandığından fark edilebilirliği diğer gruplara göre daha yüksektir. Burada bahsedilen “fark edilebilirlik” kavramını bir kişisel ego tatmini anlamında düşünmemek gerekir. Mesleki profesyonelliğin fark edilmesi, o kişinin çalışma hayatında profesyonelliğinden yararlanılmasını da etkilemektedir. Nitekim mevcut sağlık sistemimizde profesyonelliğinden yararlanılması öngörülen tek grup da Halk Sağlığı Uzmanlarıdır. Örneğin T.C. Sağlık Bakanlığı son olarak 18.10.2024 tarihinde güncellediği Personel Dağılım Cetvelinde (PDC) taşra teşkilatında 567 Halk Sağlığı Uzmanı istihdam edilmesini planlamış olup, bu grup dışında herhangi bir Halk Sağlığı Profesyoneli istihdamı planlanmamış değildir (4).

Buraya kadar yazılanlara bakıldığında Halk Sağlığı Profesyoneli olarak tanımladığımız grupta, sahada çalışan Halk Sağlığı Uzmanlarının bilimsel ve mesleki profesyonellikleri açısından en az sorun yaşayan grup olduğu düşünülebilir. Oysa ülkemizde Halk Sağlığı Uzmanlarını ve Halk Sağlığı alanında doktora yapmış hekimleri bünyesinde toplayan Halk Sağlığı Uzmanları Derneğinin (HASUDER) Sahada Çalışan Halk Sağlığı Uzmanları Çalışma Grubunun görüşlerine bakıldığında bu tespitin çok da doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Sahada çalışan Halk Sağlığı Uzmanları istihdam edildikleri İl ve İlçe Sağlık Müdürlükleri, Toplum Sağlığı Merkezleri, Sağlıklı Hayat Merkezleri gibi birimlerde

yönetimsel alanda daha fazla değerlendirilmelerini ve özlük haklarının iyileştirilmesini talep etmektedirler. Ayrıca Halk Sağlığı Laboratuvarlarında Halk Sağlığı Uzmanı kadrosu tanımlanması gerektiği, ikinci ve üçüncü basamak sağlık tesislerinde tanımlanan Halk Sağlığı Uzman kadroları için hizmet alanı-kadro unvan katsayılarının hesaplanmasında yeni bir katsayı üzerinden değerlendirilmeleri gerektiğini bildirmektedirler. (5). Mevcut kamu sağlık yapılanmamızda, Halk Sağlığı Uzmanı kadrosundaki bir hekimin mesleki profesyonelliğini ortaya koyabileceği bir alanda çalıştırılması adeta kurum amirinin takdirine bırakılmış gibi görülmektedir. Hatta Halk Sağlığı Uzmanı olduktan sonra epidemiyoloji, çevre sağlığı, iş ve meslek hastalıkları alanlarında yan dal eğitimi almış, zaten Türkiye'de de sayıları çok az olan ve eğitim kontenjanlarının da gün geçtikçe artması beklenirken tam tersine azalan Halk Sağlığı Profesyonellerine bile verilecek görevler takdire kalmış durumdadır (6).

Yüksek lisans veya doktora eğitimi alarak Halk Sağlığı Profesyoneli olmuş kamu personelinin ise, aldıkları bu eğitimler birkaç küçük avantaj dışında neredeyse özlük haklarına hiçbir iyileştirme sağlamamaktadır. Özel sektöre bakıldığında ise Halk Sağlığı Profesyonellerinin adeta adı bile geçmemektedir.

Bu yazıda "Sahada Çalışan Halk Sağlığı Profesyoneli" olarak adlandırdığımız gruptan, Halk Sağlığı Uzmanları en azından istihdam açısından T.C. Sağlık Bakanlığımızca tanımlanmış olup, bu grup dışındaki yüksek lisans ve doktora yoluyla Halk Sağlığı Profesyoneli olan kişiler hakkında herhangi bir planlama gözükmemektedir. Hatta bir kamu sağlık yöneticisinden kurumdaki Halk Sağlığı Profesyonellerinin listesi istense, tabiri caizse "tek bir tuşa basarak" sadece Halk Sağlığı Uzmanlarının isimlerine ulaşabilir. Kaldı ki son yıllarda doçentlik kriterlerinin daha objektif hale gelmesini takiben sahada çalışan ve "Doçent" unvanını almış Halk Sağlığı Profesyonellerinin de sayıları artmaktadır. Hâlihazırda Halk Sağlığı alanında doktora eğitimini başarıyla tamamlamış ve özgün bilimsel çalışmalarıyla "Doçent" unvanını almış bir tıp doktoru, T.C. Sağlık Bakanlığının kayıtlarında tıp fakültesinden yeni mezun olmuş bir tıp doktoruyla aynı şekilde, yalnızca "Tabip" olarak görülmektedir. Hatta yıllarca akademik kadrolarda hem bilim alanında, hem yönetim alanında üst düzey görevler yapmış doktora kökenli bir kıdemli profesör, herhangi bir sebeple T.C. Sağlık Bakanlığının taşra teşkilatında görev almak istese, yine aynı şekilde "Tabip" olarak görülecektir. Tabii ki personelin detaylı bilgilerinde eğitimlerini, akademik unvanlarını görmek mümkündür ama burada durumun vurgulanması açısından bahsedilen sadece kadro unvanıdır.

Sağlık bürokrasisi camiasında sahada çalışan Halk Sağlığı Profesyonellerinin tanınırlığı yüksek olmamakla birlikte, akademik camianın da bu meslek profesyonellerini mezun ettikten sonra adeta unuttukları gibi bir yakınma sahada sıklıkla duyulmaktadır. Bazı duyarlı öğretim üyelerimizin bireysel çabaları olarak nitelendirilebilecek birkaç istisnai örnek dışında, üniversitelerimizin de sahada çalışan Halk Sağlığı Profesyonelleri ile işbirliği halinde bilimsel çalışmalar

yapma konusunda yapılandırılmış programları bulunmamaktadır.

Sonuç olarak, büyük emeklerle ve meşakkatli çalışmalarla Halk Sağlığı Profesyoneli olan ve şu anda kesin sayısını bile bilmediğimiz bu nitelikli insan gücünden daha efektif yararlanmaya yönelik planlamalar yapılmalıdır. Her düzeydeki kamu veya özel sektördeki sağlık yöneticilerine Halk Sağlığı Bilimini ve Halk Sağlığı Profesyonellerini tanıttıcı programlar düzenlenmelidir. Tüm sağlık kurumlarında Halk Sağlığı Profesyonellerinin bilgi ve birikimlerinden yararlanmak, keyfi bir seçenek olmaktan çıkarılmalı ve konu hakkında mevzuat düzenlemeleri yapılmalıdır. Bu amaçla HASUDER, üniversiteler, T.C. Sağlık Bakanlığı, uzmanlık dernekleri ve diğer meslek örgütleri arasında daha yakın bir iş birliği yapılması önemlidir. Bu konuda sorumluluğun yalnızca sağlık bürokrasisine bırakılmaması ve bu Halk Sağlığı Profesyonellerini yetiştiren kurumların da sorumluluk almaları, sahaya akademi arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Teşekkür: Bu yazının hazırlanmasında geri bildirimleriyle katkıda bulunan tüm Halk Sağlığı Profesyoneli çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim.

KAYNAKLAR:

- 1) Who Will Keep the Public Healthy? Educating Public Health Professionals for the 21st Century. Institute of Medicine (US) Committee on Educating Public Health Professionals for the 21st Century; Gebbie K, Rosenstock L, Hernandez LM, editors. Washington (DC): National Academies Press (US); 2003. (Erişim adresi: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK221192/> Erişim Tarihi: 12.02.2025)
- 2) Tıpta Uzmanlık Tüzüğü. T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.5.20024198.pdf> Erişim Tarihi: 12.02.2025)
- 3) Hemşirelik Yönetmeliği T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=13830&MevzuatT=7&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 12.02.2025)
- 4) Personel Dağılım Cetveli (PDC). T.C. Sağlık Bakanlığı Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Web Sayfası. (Erişim adresi: <https://yhgm.saglik.gov.tr/TR-42988/personel-dagilim-cetveli-pdc.html> Erişim Tarihi: 12.02.2025)
- 5) Sahada Çalışan Halk Sağlığı Uzmanları Çalışma Grubu Grup Görüşü. HASUDER Web Sayfası. (Erişim adresi: <https://hasuder.org/Duyurular/Detay/bilgi-notlari/sahada-calisan-halk-sagligi-uzmanlari-calisma-grubunun-gorusleri/730710c0-8e39-74f1-8b4f-3a02e46537ed> Erişim Tarihi: 12.02.2025)
- 6) Türkiye'nin Halk Sağlığı Uzmanı Gereksinimi: Planlama - İstihdam ve TUS - YDUS Kontenjanları Çalıştay Raporu. (Erişim adresi: <https://www.hasuder.org/Duyurular/EkIndir/8c5c0006-cdfd-f642-47fc-3a18ea698f61> Erişim Tarihi: 06.04.2025)